

Науковий керівник дослідження:
Натикач П.І., доцент кафедри історії України.

Островська Леся

ПОРІВНЯЛЬНІ КОНСТРУКЦІЇ ЯК ЗАСІБ ОБРАЗНОСТІ
В ІСТОРИЧНИХ ТВОРАХ Т. Г. ШЕВЧЕНКА “ТАЙДАМАКИ”
І Л. В. КОСТЕНКО “БЕРЕСТЕЧКО”

Яскрава й неповторна образність, гармонія форми й змісту, естетична довершеність – саме ці риси відкривають перед нами справжніх митців “поетичного цеху” [1, 32]. І хоча вимоги до всіх поетів однакові, двох однакових геніїв не існує, бо геніальність і полягає в тому, щоб уміти створювати оригінальне, нове.

Саме таким був Т.Г. Шевченко. Його поезія лаконічна, експресивна, насичена образами. Першоджерелом, з якого Шевченко черпав свої образи, є український фольклор, що за століття свого існування набрав специфічних рис і має неповторний стиль. Осягаючи поезію Кобзаря, обов’язково відмічаємо її потужність і навмисну простоту.

Поезія Ліни Костенко чуттєва, магнетична, ніжна і водночас почоловічому сильна і безкомпромісна. Їй притаманна філософічність, “високе напруження думки”, “морально-етичний максималізм” [7, 30]. Незалежно від того, чи це зображення реального світу, чи домислених явищ, образний світ Ліни Костенко завжди по-справжньому оригінальний і непередбачуваний [11, 11].

Аналізуючи творчу спадщину Ліни Костенко, мимоволі порівнюєш силу й енергетику її поезії з творами Тараса Шевченка. Той же глибинний зміст, але замаскований не народною піснею, а незвичайним поєднанням химерних асоціацій. Мовленнєве оформлення, спосіб передачі читачеві думки зовсім різний, десь навіть протилежний.

Обравши для компаративного аналізу “Тайдамаки” Тараса Шевченка і “Берестечко” Ліни Костенко, ми спробуємо з’ясувати роль порівняльних конструкцій в лінвістиці обох авторів, оскільки порівняння є одним із засобів досягнення образності і в Т. Шевченка

Карають, завзяті,
Як смерть люта, не вважають
На літа, на вроду [9, 94],

і в Ліни Костенко

А спека давить,

Як душа без сповіді [3, 127].

В обох прикладах порівняння не лише дає змогу зіставити дві реалії, а й наштовхує на образні асоціації, на пошук вибудованого в уяві автора ланцюжка, з якого він подав нам лише перше і останнє кільце, випустивши проміжні етапи уявних реалій.

Порівняння завжди свідомо обираються автором для передачі найтонших, найневловиміших граней, які в даний момент для автора є найістотнішими.

Дехто з дослідників додержується думки, що порівняння не становить лінгвістично цілісної одиниці, бо реалії, які зіставляються, свідомо розрізняються. Причому обидва структурні елементи порівняння не зазнають семантичних змін [10, 34].

Найчастіше порівняння вживається для відтворення внутрішнього світу людини, її звичок, настроїв.

У Ліни Костенко:

Моя душа як випита карафа [3, 36].

У Тараса Шевченка:

Заспіваю, заридаю,
Як мала дитина [9, 57].

Зазвичай, аналізуючи структуру порівняльних конструкцій, виділяють у них дві частини: суб'єкт (те, що порівнюється) і об'єкт (те, з чим порівнюється) зіставлявання [5, 233].

У Тараса Шевченка:

На базарі, як посеред моря
Кровавого, стоїть Гонта [9, 107].

Суб'єктом виступає базар, а об'єктом – “кроваве море”. Ця конструкція досягає образності за рахунок введення до її складу метафори “кроваве море”, що істотно змінює читацьке сприйняття й потрактування поданих рядків.

У Ліни Костенко:

Важкі мої думи, як жорна [3, 114].

Суб'єкт – думи, об'єкт – жорна. Така асоціація не позбавлена образного підтексту. Адже думкам, як і жорнам, властиво обертатися, постійно змінюючи ракурс сприйняття, перетворюючи реалії в зовсім іншу якість.

Для мови Шевченка характерні гіперболізовані порівняння, що поєднують у собі два образні засоби.

Наприклад:

Як небо блакитне –
нема йому краю,
Так душі почину і краю немає [9, 55].

У Ліни Костенко таких порівнянь-гіпербол значно менше.

Наприклад:

Але очі –

Як буре небо в сірім клоччі [3, 74].

В обох прикладах помічаємо порівняння саме з небом, в першому випадку душі, в другому – очей. Та вони мають семантичні нюанси. У Т. Шевченка небо символізує неосяжність і безкраїсть, у Л. Костенко – динаміку, глибинність і загадковість. Можливо, за цими розбіжностями й ховаються чоловіче й жіноче начало, індивідуальний спосіб мислення кожного з них.

Аналізуючи ці приклади, не можемо не звернути увагу на метафоричність конструкцій і констатуємо, що характерною рисою для обох авторів є синкретизм у підході до використання образних засобів.

У поезії Ліни Костенко майже всі порівняльні конструкції мають метафоричну основу. Кожне обране поетесою слово має полісемантичну внутрішню форму, яка при потребі може набувати дедалі новіших семантичних відтінків [4, 26].

Наприклад:

Була як чад.
В любові невтоленна.
Була як опік серця і чола [3, 48].
Я кинув серце, як чирвовий туз,
єдиний козир... [3, 40].

Її рядок як потужний струмінь образного світосприйняття, який ніколи не набере усталеної форми.

Специфічною рисою порівняльних конструкцій Тараса Шевченка є їх тісний зв'язок із фольклором. Народнопісенна основа його поезій незаперечна. Для неї характерне органічне поєднання і пісенного жанру й усної оповіді, які до того ж доповнені елементами мов, уживаних колись на староукраїнській території [6, 27].

А Оксана, як голубка,
Воркує, цілує [9, 71].
Єсть карії очі –
Як зіроньки сяють [9, 63].

У цих рядках Шевченко зумисне спрощує порівняння, робить їх лаконічними й прямими, додає їм драматизму й ліричного звучання.

Аналізуючи порівняння, і в “Берестечку”, і в “Гайдамаках” зустрічаємо конструкції, побудовані на використанні історичних фактів, реальних осіб у світовій історії.

У Т. Шевченка:

[місяць] і будеш сіять,
як над Вавилоном [9, 55].

У Л. Костенко:

Все нас руйнують,
як ахейці Трою [3, 120].

Діахронічний екскурс вимагає від читача глобальнішого сприйняття фактів. Не останню роль відіграє й те, що обидва приклади використовують світову історію. Причому, і Троя і Вавилон були колицками стародавніх цивілізацій, що вже тоді йшли на крок попереду України, описаної в цих двох творах. Космополітичні натури обох поетів не дозволяють їм обминути світовий досвід.

Треба зазначити, що звернення до історії у Ліни Костенко знаходимо значно частіше, ніж у Тараса Шевченка.

От я вже й міг би
вперше у житті,
Як Марк Аврелій, римський імператор,
писать свої “Думки на самоті” [3, 118].
Сам Кромвель, Кромвель з-за
туманів
мені вітання слав як брат [3, 37].

Істотною відмінністю “Берестечка” від “Гайдамаків” є використання Ліною Костенко у свої порівняльних конструкціях міфологічних персонажів античного світу для додаткового образного навантаження.

Були преславні наші козаки –
як ті Ахілли і як ті Геракли [3, 118-119].
В кам’яному чреві сиджу
як Йона в череві кита [3, 47].
О, той не стане політикувати
і під мечем не всидить,
як Дамокл [3, 44].

Такі відомі імена, як Ахілл, Дамокл, самі по собі вже несуть певну інформаційну навантаженість, тому образи, створені поетесою, постають перед читачем яскравими й виразними.

Часто у Шевченка можемо зустріти анімалістичні порівняння, які лежать в основі зорових асоціацій [8, 64].

Попід гаєм, мов ласочка,
крадеться Оксана [9, 69].
Одягну тебе, обую,
Посаджу, як паву [9, 70].

Чимало конструкцій такого типу знаходимо і в “Берестечку”.

Як водяні цибаті павуки,
забігало те панство по болоту [3, 78].
Усі кордони вигнуті як хорт [3, 69].

Порівняння такого типу досить поширені в художньому мовленні. Їх можна віднести до найбільш логічних і прямолінійних, таких, що, здавалося б,

вжиті в прямому значенні, але часто за зовнішніми рисами приховуються якісь внутрішні якості предметів і явищ.

“Шевченкова мовна творчість невичерпна у своїх функціональних виявах і взаємозв’язках мовних рівнів. Для неї характерним є поєднання багатьох лінгвостилістичних засобів, з’ясування яких допомагає повніше осягнути “творчу індивідуальність поета” [2, 13].

Порівняльні конструкції цілком органічні для його мови, оскільки є одним із найпродуктивніших засобів образності (чи тропів) поряд з гіперболою чи епітетом.

У поезії Ліни Костенко порівняльні конструкції також займають важливе місце і кількістю не поступаються Шевченковим, хоча якісно вони значно відрізняються. У Шевченка порівняння прямі, часто гіперболізовані. Для Ліни Костенко характерна метафоричність, несподівана асоціативність, мистецька довершеність. Поетеса філігранна і разом з тим надзвичайно рухлива, абстрактна. Це суцільний авторський вимисел, кінцевий продукт її фантазії.

У Шевченка ж більшість образів мають народнопісенну основу, і хоча Кобзар удосконалює їх, дещо трансформує, все одно відчувається їх фольклорна природа. Та, незважаючи на те, що порівняльні конструкції Т. Шевченка і Л. Костенко значно відрізняються, незаперечною залишається їх важлива роль у творчому доробку обох поетів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Власенко В.В. Емоційно-експресивна лексика в поетичному мовленні Василя Симоненка // Вісник Житомирського педагогічного університету. – Житомир, 1999. – № 4. – С. 52.
2. Жайворонок В.В. Лінгвостилістична основа поезики Тараса Шевченка // Мовознавство. – 1994. – № 2-3. – С. 13.
3. Костенко Л.В. Берестечко: Історичний роман. – К., 1999. – 157 с.
4. Краснова Л. Грані поетичної майстерності // Урок української. – 2000. – № 2. – С. 26.
5. Культура української мови: Довідник / За ред. В.М. Русанівського. – К., 1990. – 304 с.
6. Русанівський В.М. ”Я на сторожі коло їх поставлю слово” // Українська мова і література в школі. – 1985. – № 3. – С. 27.
7. Сафонова А. Особливості поетичного стилю Ліни Костенко // Дивослово. – 2002. – № 3. – С. 30.
8. Сидяченко Н.Г. Художнє означення до дії у Тараса Шевченка // Українська мова і література в школі. – 1989. – № 11. – С. 64.
9. Тарас Шевченко. Кобзар. – К., 1992. – 384 с.

10. Черкасова Е.Т. Опыт лингвистической интерпретации тропов // Вопросы языкознания. – 1968. – № 2. – С. 34.

11. Шелест В. Образні асоціації в поезії Ліни Костенко // Дивослово. – 1994. – № 2. – С.11.

Науковий керівник дослідження

Власенко В.В., старший викладач кафедри української мови.

Саєць Вікторія

ОБРАЗИ ДРАМИ “НАЗАР СТОДОЛЯ” В ОДНОЙМЕННІЙ ОПЕРІ К.Ф. ДАНЬКЕВИЧА.

Костянтин Федорович Данькевич – відомий український композитор, диригент, піаніст та музичний критик. Протягом свого життя не лише займався створенням музики, але й був пропагандистом музичних знань, вихователем молодих композиторів, громадським діячем, співцем благородних поривань народу. Велику увагу приділяв він творчості вітчизняних діячів, зокрема вивченню Шевченкових творів. К. Данькевич шукав свій шлях розкриття образів поета через вивчення музичної шевченкіани М. Лисенка, П. Чайковського, С. Рахманінова і М. Мусоргського. Праця над шевченкіаною дала народження опері “Назар Стодоля”, балету “Лілея”, симфонічній поемі “Тарас Шевченко”, які стали великим внеском у пропаганду спадщини Кобзаря мовою музики.

Опера “Назар Стодоля” була написана К. Данькевичем у 1959 році за однойменною драмою Т. Шевченка “Назар Стодоля”, в якій поет перший вивів народні маси на сцену, проголошуючи цим ідею соціальної боротьби.

За словами дослідниці Л. Архімович, лібретист Л. Предславич і композитор К. Данькевич, ставлячись з глибокою шаную до творчості геніального українського поета, не взяли на себе сміливості “по-оперному” прочитати драму “Назар Стодоля”, а крок за кроком, сцена за сценою музично ілюстрували її, домагаючись при цьому “лексичної” і стильової відповідності. Адже автор лібрето також зберіг вірші та карбовану прозу Т. Шевченка, яка поповнена в окремих ситуаціях зразками народної поезії. Внаслідок цього твір справляє враження драми з великою кількістю музики, яка не стала головним засобом образної характеристики і розкриття перипетій сюжетного розвитку. Провідна роль залишається за літературною основою, словом, діалогом, мізансценою.

Перший варіант опери становив 4 дії, на відміну від драми Т. Шевченка, яка має 3 дії. Скорочення другорядної лінії сюжету дало можливість 4 дію